

پهنه‌بندی توزیع و شدت فقر چندبعدی در شهرستان‌های استان کرمانشاه

حسین حاتمی نژاد - دانشیار، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
مصطفی هراثینی* - کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
محمدسینا شهسوار - دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
حجت اله پاشاپور - استادیار، جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام علی (ع)، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۲۵

چکیده

مقدمه: فقر یکی از مهم‌ترین مسائل شهرهای امروزی است. مطالعات نشان داده که اساساً موضوع فقر تنها به کمبود درآمد مربوط نمی‌شود، بلکه به معنای عدم توانایی خروج از وضعیت فقر است.

هدف پژوهش: هدف از انجام این تحقیق بررسی وضعیت فقر به شکلی جامع و با روش آکایر و فوستر در استان کرمانشاه است. روش شناسی پژوهش: این پژوهش از نوع کاربردی محسوب می‌شود که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. در این تحقیق، ابعاد شاخص فقر، مشابه با شاخص فقر چندبعدی گزارش‌های توسعه انسانی برنامه عمران ملل متحد در نظر گرفته شده است و داده‌های مورد استفاده این پژوهش برگرفته از داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار سال ۱۳۹۵ است. جامعه آماری تحقیق استان کرمانشاه و زیر بخش‌های آن شامل شهرستان‌ها، مناطق روستایی و شهری می‌شود.

یافته‌ها و بحث: نتایج نشان می‌دهند که ۲/۷۷ درصد خانوارهای استان فقیرند و شدت فقر (A) آنان برابر ۲/۷۹ درصد است. همچنین، نسبت سرشمار تعدیل شده (MO) برابر با ۳/۹۳ است. از سویی، میزان و شدت فقر در خانوارهای شهری بیش از خانوارهای روستایی است. ۱/۵۵ درصد خانوارهای شهری و ۱/۲۲ درصد خانوارهای روستایی فقیرند. شدت فقر در خانوارهای شهری ۱/۶۳ درصد و در خانوارهای روستایی ۱/۱۶ درصد است. در پایان مناطق شهری و روستایی شهرستان‌های استان کرمانشاه بر اساس میزان و شدت فقر با یکدیگر مقایسه شد.

نتایج: بر اساس نتایج مناطق شهری شهرستان‌های روانسر، سنقر، کنگاور و هرسین که کمترین فقر را دارند، در طبقه اول قرار می‌گیرند. شهرستان‌های گیلانغرب و دالاهو و ثلاث باباجانی در طبقه دوم و کرمانشاه و اسلام‌آباد و جوانرود و صحنه در طبقه سوم و مابقی در طبقه چهارم جای گرفتند.

واژه‌های کلیدی: فقر، فقر چندبعدی، روش آکایر و فوستر، شهرستان، استان کرمانشاه

نحوه استناد به مقاله:

حاتمی نژاد، حسین، هراثینی، مصطفی، شهسوار، محمد سینا و پاشاپور، حجت اله. (۱۴۰۰). پهنه‌بندی توزیع و شدت فقر چندبعدی در شهرستان‌های استان کرمانشاه. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۶(۲)، ۲۸۱-۲۹۳.
http://jshsp.iurasht.ac.ir/article_672113.html

مقدمه

فقر نتیجه نابرابری زیاد اقتصادی اجتماعی است؛ به عبارت دیگر فقر پدیده‌ای اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی است که از نبود حداقل‌های نیاز انسانی یا ناتوانی در تأمین آن، ناشی می‌شود (روستایی و همکاران، ۱۳۹۱). فقر را به انواع گوناگونی تقسیم کرده‌اند، اما در میان این تنوع تقسیمات، دو نوع فقر از اهمیت بیشتری برخوردارند: فقر مطلق و فقر نسبی (زاهدی اصل و بساطیان، ۱۳۹۰). فقر مطلق به معنای عدم دسترسی به مقدار درآمدی است که با توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... جامعه موردبررسی، برای تأمین حداقل نیازهای افراد (مانند غذا، پوشاک و مسکن ...) و یا حداقل شرایطی (مانند حداقل میزان درآمد، تحصیلات و مسکن) لازم است (خسروی نژاد، ۱۳۹۱: ۴۱). فقر نسبی نیز به معنای عدم دستیابی به سطح معمول و متعارف جامعه است و کسانی که از سطح متعارف جامعه پایین‌تر باشند، دچار فقر نسبی هستند. این سطح متعارف معمولاً به صورت میانگین یا میانه مخارج مصرفی است (محمودی، ۱۳۹۲: ۴۴).

فقر دارای آثار نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی فرهنگی است (حسن وند و نادمی، ۱۳۹۶: ۳۶). به همین دلیل کاهش آن همواره یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های مصلحین اجتماعی و سیاست‌گذاران بخش عمومی بوده است (راغفر و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۰). نخستین گام در مسیر برنامه‌ریزی مبارزه با فقر و کاهش نابرابری، شناخت صحیح و آگاهی از وضعیت فقر است. آگاهی از چگونگی وضعیت فقر در کشور و همچنین استان‌های مختلف از اولویت‌های مهم به‌منظور سیاست‌گذاری‌های لازم در زمینه توسعه در جهت مختلف است (افتخاریان و سلیمی فر، ۱۳۹۴: ۲۰۱۴).

از جمله مسائل مهم در ایران داشتن تعریفی روشن از فقر و مشخص کردن ابعاد و شاخص‌های قابل‌سنجش آن است؛ به‌گونه‌ای که بر آن اساس بتوان وضعیت فقر در استان‌های مختلف کشور را سنجید (سیف و ملکی، ۱۳۹۵: ۶۷). در سال‌های پس از انقلاب تاکنون، تلاش‌های بسیاری برای محرومیت‌زدایی از طریق اقدامات برنامه‌ای و اجرایی دولت صورت گرفته است، اما پس از گذشت سه دهه ارزیابی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که این تلاش‌ها، باوجود صرف منابع مالی و انسانی قابل‌توجه، از اثربخشی مورد انتظار در کاهش فقر برخوردار نبوده‌اند (متوسلی و آقابابایی، ۱۳۹۰: ۳). بررسی‌ها نشان می‌دهد، عمده‌ترین ضعف حمایت‌های دولت، عدم به‌کارگیری سازوکارهای توانمندساز مبتنی بر رویکرد قابلیت برای حمایت از گروه‌های فقیر بوده است. درواقع، رویکرد برنامه‌ریزان برای تدوین سیاست‌های حمایتی در طول این سال‌ها، فاقد هدفمندی در راستای افزایش قابلیت عبور از فقر و اصلاحات ساختاری متناسب با آن بوده است (خاندوزی، ۱۳۹۵: ۹۵).

استان کرمانشاه یکی از استان‌های بزرگ ایران به شمار می‌آید که دچار شهرنشینی و شهرگرایی سریع شده است و نمود عینی فقر را می‌توان در بسیاری از بخش‌های استان مشاهده کرد. در این پژوهش پس از انجام بررسی‌های پایه و مطالعات نظری و تدوین روند و روش شناسایی، پهنه‌بندی فقر شهری و روستایی استان در ابعاد سلامت، آموزش و استاندارد زندگی با تعریف شاخص‌های مرتبط در هر بعد مشخص گردید. بنابراین با توجه به آنچه گفته شد، هدف از انجام این پژوهش بررسی وضعیت فقر و محرومیت در استان کرمانشاه و مقایسه آن در میان شهرستان‌های مختلف این استان بر پایه دیدگاه فقر قابلیت‌سنجی و با استفاده از روش فقر چندبعدی آلکایر و فوستر^۱ است.

بیشتر روش‌های بررسی میزان فقر، کمی می‌باشند (Laderchi et al., 2003:4). به این معنی که اغلب از درآمد و هزینه یک خانوار برای بررسی فقر استفاده می‌کنند و به سایر عوامل تأثیرگذار در آن توجهی ندارند (Deutsch & Silber, 2005: 146). درحالی‌که بشر یک موجود چندبعدی است و برای زندگی می‌باید به رفع نیازهای گوناگونی بپردازد، توان او در یک جامعه تا اندازه‌ای است که این نیازها برآورده شوند و از این رو، فقر به مفهوم جامعی بدل می‌شود که کل طیف زندگی بشر را در برمی‌گیرد (راغفر و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۲). علاوه بر این اغلب روش‌های تحلیل فقر به صورت کمی دو محدودیت عمده داشت: اول، اغلب روش‌ها تک‌بعدی بوده و تنها یکی از ابعاد فقر مانند درآمد را موردبررسی قرار می‌دادند. دوم، این روش‌ها با استفاده از خط فقر، جمعیت را به دو بخش فقیر و غیر فقیر تقسیم می‌نمودند (Betti et al, 2006: 155). بنابراین نیاز به رویکرد چندبعدی، جهت اندازه‌گیری فقر اخیراً موردتوجه اقتصاددانان قرار گرفته است (عسگری و غفورزاده، ۱۳۹۳: ۵۳).

¹ Alkire & Foster

فقر مفهومی نیست که تعریفی صریح و واحد از آن ارائه گردد. کارشناسان و محققان در طول زمان تعاریف متعددی از آن ارائه داده‌اند. در رویکرد سنتی فقر به‌عنوان پایین بودن سطح درآمد تعریف می‌گردد و فقر را با مطالعات درآمد افراد مرتبط می‌دانستند (جواهری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴). فقر را می‌توان به‌عنوان محرومیتی اساسی و قابل‌توجه در رفاه و بهزیستی تعریف کرد (نصرت آبادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۳). فقر بیانگر وضعیتی است که در آن، رفاه فرد یا خانوار در سطحی کمتر از سطح استاندارد قرار داشته باشد. در این وضعیت، درآمدهای فرد پوشش‌دهنده نیازهای اساسی او نیست؛ و به دیگر سخن، فقر بیانگر محرومیت از دستیابی به امکانات است (خدادادکاشی و شهیکی تاش، ۱۳۹۱: ۴۲). فقر مفهومی چندبعدی است و علاوه بر درآمد کم، سرمایه انسانی، اجتماعی و مالی کم نیز معرف فقر می‌باشند (Baker & Schuler, 2004: 3). تبیین و تحلیل فقر به دلیل چندبعدی بودن آن، می‌تواند پیچیده باشد. در این رابطه، برای ایجاد یک تحلیل جامع‌تر از فقر بهتر است از چندین رویکرد ترکیبی استفاده شود (عبدالهی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۸). آتکینسون^۱ (۱۹۸۹)، برای فقر دو مفهوم در نظر می‌گیرد. در مفهوم اول فقر به معنی عدم دسترسی به امکانات معیشتی معین است که طبق آن هرگاه کل هزینه‌ها یا میزان مصرف کالاهایی خاص به‌وسیله فرد از حد معینی کمتر باشد، وی فقیر محسوب می‌شود. در مفهوم دوم، حق برخورداری از منابع و امکانات اجتماعی-اقتصادی است که اگر درآمد فرد از میزان معینی پایین‌تر باشد، به آن‌ها دسترسی نخواهد یافت (راغفر و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۹). ویجل^۲ (۲۰۰۸)، از یک چارچوب چندبعدی شامل رفاه اقتصادی، توانایی و انسجام اجتماعی به‌عنوان ابعاد مختلف فقر برای بررسی محرومیت خانواده‌ها استفاده کرده است (Waglé, 2008: 1).

به عقیده آمارتیا سن، علت اصلی فقر کمبود یا نبود درآمد نیست؛ بلکه علت آن نبود قابلیت لازم برای خروج از وضعیت فقر برای افراد فقیر است و صرفاً با رشد درآمدی نمی‌توان ابعاد مختلف فقر را از بین برد (خلج و یوسفی، ۱۳۹۲: ۵۰). به‌عبارت‌دیگر، توجه صرف به درآمدها برای کاهش فقر دچار کاستی‌های جدی است. می‌بایست توجهات در موضوع کاهش فقر به‌جای تمرکز محدود بر درآمد به‌عنوان متغیر محوری، به عنصر قابلیت معطوف گردد (محمودی ۱۳۹۲: ۹۱). از این‌رو به‌جای سنجش سطح توسعه و فقر بر مبنای رهیافت درآمد محور، تعیین فقر وابسته به ابعاد بسیاری از زندگی انسان مانند مسکن، آموزش و امید به زندگی است (Bossert et al, 2013: 29). از این‌رو، موسسه توسعه انسانی و فقر دانشگاه آکسفورد با همکاری برنامه توسعه سازمان ملل، شاخص فقر چندبعدی (MPI) را در سال ۲۰۱۰ ارائه دادند. این شاخص نشان‌دهنده میزان محرومیت افراد جامعه در قابلیت‌های اولیه انسانی است و الگوی متفاوتی از فقر درآمدی ارائه می‌کند. در روش آلتکیر و فوستر، پس از شناسایی افراد فقیر با استفاده از دو شاخص محرومیت و فقر، وسعت و شدت فقر نیز محاسبه می‌شود (Fotros & Ghudsi, 2014: 78). در این شاخص میزان محرومیت خانوارها در معرف-های مختلف سنجیده می‌شود و سپس میزان و شدت فقر ارزیابی می‌گردد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۲۴).

پدیده فقر از دیرباز با انسان همراه بوده و یکی از مسائل اساسی در جوامع و فرهنگ‌های شناخته‌شده بشری است. این پدیده دارای تأثیرات منفی بسیار زیادی از قبیل نابرابری‌های اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرم و جنایت، بحران‌های زیست‌محیطی، نابرابری و اختلاف طبقاتی، نبود رفاه اجتماعی، مرگ‌ومیر زودرس در کودکان و مادران، بدمسکنی و بی‌مسکنی، اسکان غیررسمی و ... است. به‌طور کلی فقر در استان‌های مختلف ایران نمایان است. استان کرمانشاه به‌عنوان یکی از استان‌های مرزی ایران، از نظر محرومیت، شرایط مناسبی ندارد؛ لذا تحقیق حاضر بر آن است که با استفاده روش فقر چندبعدی، میزان فقر در میان شهرستان‌های مختلف استان را مشخص کرده تا راه برای اولویت‌گذاری مسئولان جهت اجرای برنامه‌های کاهش فقر مشخص شود.

روش پژوهش

این پژوهش از بعد روش، توصیفی - تحلیلی و کاربردی است. منابع مورد استفاده از کتب و مقالات معتبر داخلی و خارجی است. در این تحقیق، ابعاد شاخص فقر، مشابه با شاخص فقر چندبعدی گزارش‌های توسعه انسانی برنامه عمران ملل متحد (UNDP) در سال ۲۰۱۰ میلادی در نظر گرفته شده است. معرف‌ها نیز بر پایه شاخص فقر چندبعدی این گزارش، اهداف توسعه هزاره، نوع اقلام داده‌های موجود در سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار و پژوهش‌های مشابه انتخاب شده است. ابعاد، معرف‌ها و

¹ Atkinson

² Waglé

آستانه‌ی محرومیت هر معرف در جدول ۱ آمده است. همچنین وزن ابعاد و معرف‌های هر بعد مطابق با روش گزارش برنامه عمران ملل متحد مساوی در نظر گرفته شده است. داده‌های مورد استفاده در این پژوهش برگرفته از داده‌های خام فردی و خانواری سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار سال ۱۳۹۵ است که در پایگاه اینترنتی مرکز آمار موجود است. در مرحله بعد، تعداد خانوارهای فقیر هر شهرستان و شدت فقر این خانوارها سنجیده شده است. در این پژوهش از بسته‌های نرم‌افزاری Excel و Arc GIS استفاده گردیده است.

در این پژوهش، با استفاده از روش آکایر و فوستر فقر چندبعدی بررسی شده است. این روش برگرفته از دیدگاه قابلیت سن است (Salazar et al., 2013: 10). رویکرد قابلیت می‌تواند بسته به محل و وضعیت، سطح تجزیه و تحلیل، اطلاعات موجود و نوع تصمیم‌گیری، متفاوت باشد (Alkire, 2008: 2). این شاخص بر مبنای سه بعد قابلیت - آموزش، سلامت و سطح زندگی - بنا شده و در واقع نشان‌دهنده ناتوانی فرد در پاسخگویی هم‌زمان به حداقل معیارهایی بین‌المللی و اهداف توسعه هزاره است. این روش همچنین، به عنوان نخستین اجرای روش مستقیم (فقر چندبعدی) در مقابل روش غیرمستقیم (فقر درآمدی) برای اندازه‌گیری فقر است (راغفر، ۱۳۹۴: ۲۰۴). این روش نسبت سرشمار تعدیل شده یا Mo نامیده می‌شود که به شرح زیر است:

شاخص فقر چندبعدی افراد فقیر را با استفاده از آستانه‌های محرومیت و فقر شناسایی می‌کند. هر کدام از سه بعد آن شامل چند معیار است. در این روش N تعداد افراد جامعه و $d \geq 2$ تعداد معرف‌های مورد نظر در شاخص فقر است و $Y = [y_{ij}]$ ماتریس $N \times D$ میزان دستیابی افراد جامعه به معرف‌های مورد نظر را نشان می‌دهد که $0 \leq y_{ij} \leq 1$ بیانگر میزان دستیابی فرد i ام در معرف j ام ($i = 1, \dots, n$) در معرف j ام ($j = 1, \dots, n$) است. به عبارتی بردار ردیفی y_i میزان کل دسترسی فرد i ام و بردار ستونی y_j میزان توزیع معرف j ام را در بین تمام افراد ارائه می‌کند. دامنه ماتریس دستیابی برابر با $Y = \{y \in R_+^{nd} : n \geq 1\}$ است. $z_j \geq 0$ نمودار سطح آستانه محرومیت در معرف j ام است؛ چنانچه سطح دستیابی فرد کمتر از این باشد، در این معرف محروم در نظر گرفته می‌شود. بردار ردیفی z سطح آستانه محرومیت‌ها را نشان می‌دهد. روش اندازه‌گیری چندبعدی فقر از مرحله شناسایی و محاسبه شاخص ترکیبی تشکیل شده است.

تابع شناسایی $\{0, 1\} : p : R_+^d \times R_+^d$ با استفاده از بردار دستیابی فرد i ام $y_i \in R_+^d$ و بردار سطح آستانه z در R_+^d ، اگر $p = (y_i, z) = 1$ باشد، فرد محروم تلقی می‌شود، و در شرایط $p = (y_i, z) = 0$ ، محروم نخواهد بود. به کار بستن p به بردار دستیابی هر یک از افراد، مجموعه $Z \subseteq \{1, \dots, n\}$ از افراد محروم در y به ازای مقادیر معین z را نشان می‌دهد.

به ازای مقادیر معین Y ، ماتریس $g^o = [g_{ij}^o]$ متشکل از اعداد صفر و یک است: اگر $y_{ij} \leq z_j$ باشد، آنگاه $g_{ij}^o = 0$ ؛ در غیر این صورت $g_{ij}^o = 1$ در نظر گرفته می‌شود. به عبارتی، g^o ماتریس $N \times D$ است که عنصر ij ام آن در صورتی یک است که فرد i ام در معرف j ام محروم باشد. i امین بردار ردیفی g^o (که آن را G_i^o می‌نامیم) محرومیت‌های فرد i ام را نشان می‌دهد. از ماتریس g^o بردار ستونی جمع محرومیت‌ها C حاصل می‌شود که عنصر i ام آن $c_i = |g_i^o|$ ، تعداد محرومیت‌هایی را که فرد i ام دچار آن‌ها است، نشان می‌دهد.

جهت شناسایی فقیران، چنانچه میزان محرومیت‌های فرد بیش از یک حد مشخص باشد، فقیر تلقی می‌شود. به ازای مقدار معین $K = 1, \dots, d$ ، تابع شناسایی فقیران به این صورت تعریف می‌شود که $p_k(y_i; z) = 1$ در صورتی که $c_i \geq k$ و $p_k(y_i; z) = 0$ وقتی که $c_i < k$ باشد. به عبارتی p_k تعیین می‌کند که فرد i ام فقیر است؛ چنانچه در حداقل K معرف محروم باشد. در مرحله بعد، درصد جمعیت فقیران و شدت فقر مشخص می‌شود. درصد فقیران $H(y; z) = \frac{q}{n}$ به صورت $H(y; z) = \sum_{i=1}^n p_k(y_i; z)$ تعریف می‌شود. برای محاسبه شدت فقر، مجموع بردار سانسور شده محرومیت‌ها $C(K)$ را که در آن $c_i(k) = p_k(y_i; z) c_i$ است، به دست می‌آوریم. میانگین شدت فقر در میان فقیران برابر با $A = |c(k)| / (qd)$ است. نسبت سرشمار تعدیل شده (MO) برابر با حاصل ضرب میزان فقر (H) و شدت فقر (A)، $Mo = H * A$ است (Alkire & Foster, 2008: 6).

جدول ۱. ابعاد و معرف‌های موردنظر در شاخص فقر چندبعدی

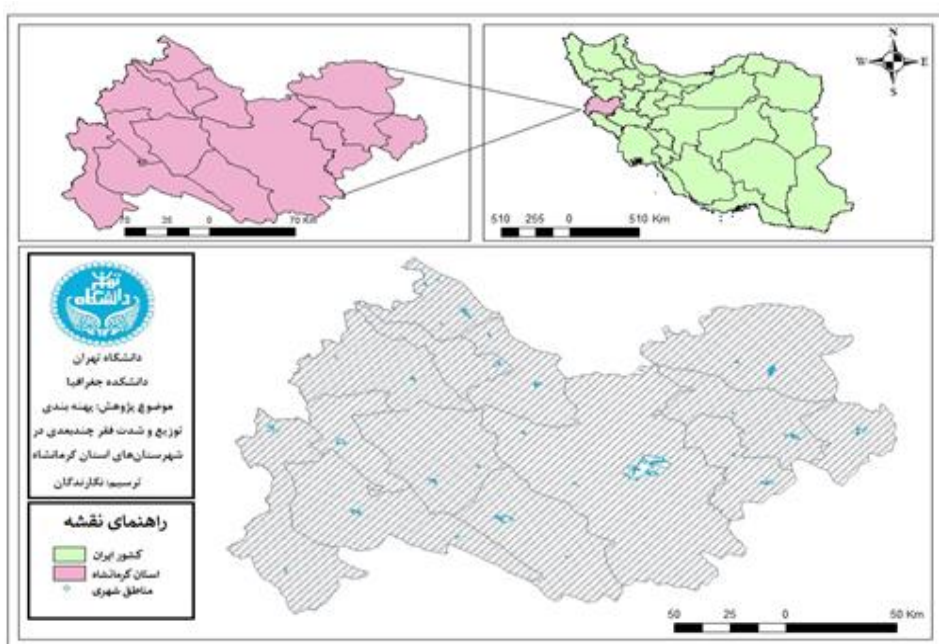
ابعاد	معرف‌ها
سلامتی	مرگ‌ومیر کودکان
آموزش	وضع تحصیل فرزندان
	وضع سواد خانوار
استاندارد زندگی	برق
	آب آشامیدنی
	امکانات بهداشتی
	نوع اسکلت واحد مسکونی
	سوخت جهت پخت‌وپز
	دارایی
	سرانه اتاق

Source: Apablaza & Yalonetzky, 2012

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان کرمانشاه به لحاظ موقعیت نسبی در منتهی علیه غربی کشور از سه طرف دارای مرز داخلی با استان‌های لرستان، کردستان، همدان و ایلام و از یک سمت دارای مرز بین‌المللی با کشور عراق است. این استان با وسعت ۲۵۰۰۸ کیلومترمربع به لحاظ موقعیت جغرافیایی در محدوده طول شرقی حداقل ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه و حداکثر ۴۸ درجه و ۷ دقیقه و عرض شمالی حداقل ۳۳ درجه و ۴۰ دقیقه و حداکثر ۳۵ درجه و ۱۸ دقیقه واقع شده است.

بر اساس آخرین اطلاعات تقسیمات کشوری این استان دارای ۱۴ شهرستان به نام‌های روانسر، دالاهو، ثلاث باباجانی، صحنه، جوانرود، گیلانغرب، قصر شیرین، سنقر، سرپل ذهاب، پاوه، اسلام‌آباد غرب، کرمانشاه، هرسین و کنگاور و همچنین دارای ۳۰ بخش، ۲۹ شهر و ۸۵ دهستان است (استان‌داری کرمانشاه، ۱۳۹۵). بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵، جمعیت استان برابر با ۱۹۵۲۴۳۴ نفر بوده است که از این تعداد ۷۵/۲ درصد در نقاط شهری و ۲۴/۸ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۱. موقعیت استان کرمانشاه

یافته‌ها و بحث

جدول ۲ نتایج سنجش فقر چندبعدی را در مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، ۲/۷۷ درصد خانوارهای استان فقیرند (H) و شدت فقر (A) آنان برابر ۲/۷۹ درصد است. همچنین، نسبت سرشمار تعدیل‌شده (MO) که حاصل ضرب میزان و شدت فقر است، برابر با ۳/۹۳ درصد است. از سویی، میزان و شدت فقر در خانوارهای شهری بیش از خانوارهای روستایی است. ۱/۵۵ درصد خانوارهای شهری و ۱/۲۲ درصد خانوارهای روستایی فقیرند. شدت فقر در خانوارهای شهری ۱/۶۳ درصد و در خانوارهای روستایی ۱/۱۶ درصد است. نتایج نشان می‌دهد که فقر در شهرها، با توجه به شهرنشینی روستاییان بیشتر شده است و به‌صورت نسبی خانوارهای شهری ۰/۳۳ درصد بیش از خانوارهای روستایی فقیرند.

جدول ۲. شاخص فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی و کل استان (درصد)

شاخص فقر چندبعدی (MPI)	میزان فقر (H)	شدت فقر (A)	کل
۳/۹۳	۲/۷۷	۲/۷۹	کل
۲/۵۲	۱/۵۵	۱/۶۳	شهری
۱/۴۱	۱/۲۲	۱/۱۶	روستایی

میزان محرومیت خانوارهای استان در معرف‌های شاخص فقر در جدول شماره ۳ آمده است. بیشترین محرومیت خانوارهای استان در معیارهای وضع تحصیل فرزندان، سرانه اتاق و نوع اسکلت واحد مسکونی است. به‌عبارت‌دیگر، ۰/۷۲ درصد از خانوارهای استان، هیچ‌کدام از دوره‌های ابتدایی یا نهضت را به پایان نرسانده است. همچنین از نظر سرانه اتاق ۰/۶۷ درصد خانوارها بیشتر از سه نفر از افراد آن خانوارها در یک اتاق زندگی می‌کنند از سوی دیگر ۰/۶۱ درصد از خانه‌ها از خشت و چوب یا خشت و گل است.

جدول ۳. محرومیت خانوارهای استان کرمانشاه در معرف‌های شاخص فقر چندبعدی (درصد)

ابعاد	معرف‌ها	کل	شهری	روستایی
سلامت	مرگ‌ومیر کودکان کمتر از پنج سال	۰/۴۵	۰/۲۰	۰/۲۴
آموزش	وضع سواد اعضای خانوار	۰/۲۶	۰/۱۲	۰/۱۴
	وضع تحصیل فرزندان	۰/۷۲	۰/۳۳	۰/۳۹
استاندارد زندگی	دارایی	۰/۲۹	۰/۱۴	۰/۱۵
	توالد	۰/۳۳	۰/۱۷	۰/۱۵
	سوخت مصرفی	۰/۲۱	۰/۰۴	۰/۱۷
	برق	۰/۲۵	۰/۱۰	۰/۱۴
	آب آشامیدنی	۰/۴۹	۰/۲۶	۰/۲۲
	سرانه اتاق	۰/۶۷	۰/۳۳	۰/۳۴
	نوع اسکلت واحد مسکونی	۰/۶۱	۰/۲۶	۰/۳۵

در خانوارهای شهری، بیشترین محرومیت در معرف‌های وضع تحصیل فرزندان (۰/۳۳ درصد) و سرانه اتاق (۰/۳۳ درصد) و نوع اسکلت واحد مسکونی (۰/۲۶ درصد) است. درحالی‌که بیشترین محرومیت خانوارهای روستایی در معیارهای نوع اسکلت واحد مسکونی (۰/۳۵ درصد)، سرانه اتاق (۰/۳۴ درصد) و وضع تحصیل فرزندان (۰/۳۹ درصد) و همچنین مرگ‌ومیر کودکان کمتر از پنج سال (۰/۲۴ درصد) است. بیشترین محرومیت خانوارهای روستایی در مقایسه با خانوارهای شهری در شاخص وضع تحصیل فرزندان (۰/۰۶ درصد) و نوع اسکلت واحد مسکونی (۰/۰۹ درصد) است. از نظر وضع تحصیل فرزندان خانوارهای روستایی در وضع مطلوبی نسبت به خانوارهای شهری به سر نمی‌برند.

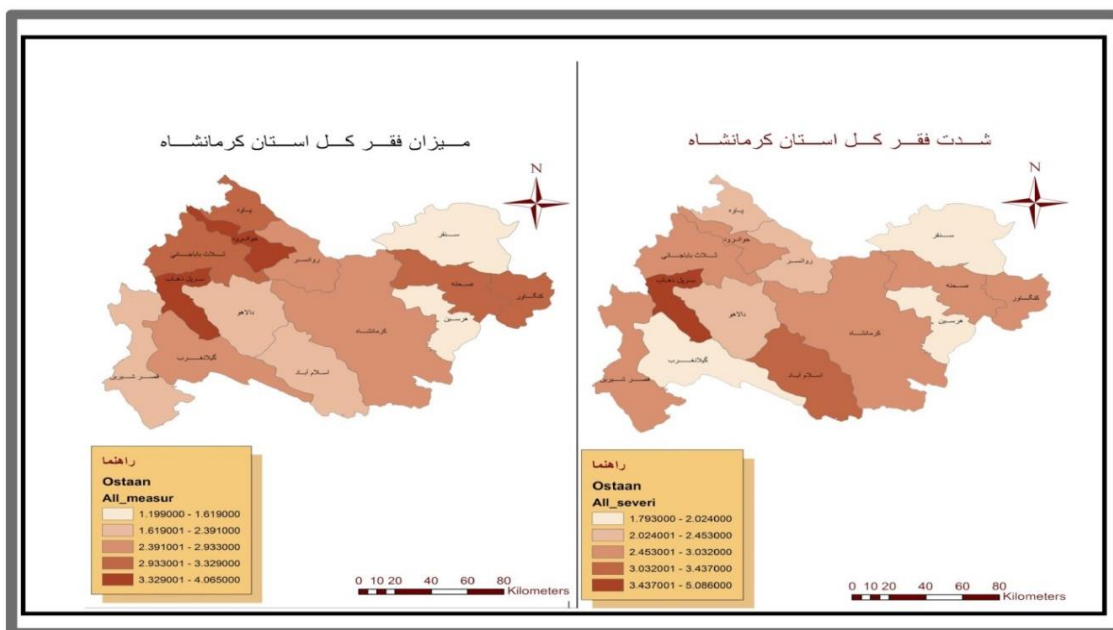
همان‌طور که بیان شد، نسبت سرشمار تعدیل‌شده از حاصل ضرب میزان و شدت فقر به دست می‌آید؛ بنابراین هر چه مقدار این شاخص بیشتر باشد، نشان‌دهنده گستردگی فقر هم از نظر تعداد فقیران و هم از نظر شدت محرومیت آن‌ها است. بیشترین مقدار این

شاخص مربوط به شهرستان سرپل ذهاب است. کمترین آن مربوط به شهرستان هرسین است و بعد از آن شهرستان‌های سنقر، دالاهو، گیلانغرب در مقایسه با شهرستان‌های دیگر وضع مطلوب‌تری دارند. برعکس بعد از شهرستان سرپل ذهاب به ترتیب در شهرستان‌های کنگاور، جوانرود، ثلاث باباجانی و صحنه، فقر چندبعدی گستردگی بیشتری دارد.

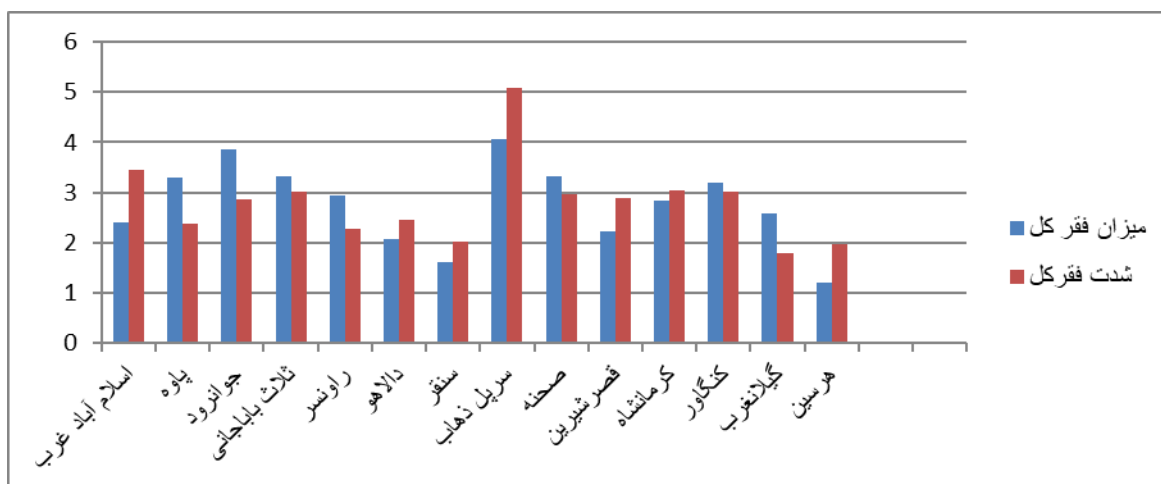
جدول ۴. نسبت سرشمار تعدیل‌شده (MO) در شهرستان‌های استان کرمانشاه

شهرستان	فقر (MO)	شهرستان	فقر (MO)
اسلام‌آباد غرب	۴,۰۳۶	سرپل ذهاب	۱۰,۳۸۶
پاوه	۴,۹۷۹	صحنه	۴,۶۱۶
جوانرود	۵,۵۴۴	قصر شیرین	۳,۱۶۷
ثلاث باباجانی	۴,۹۹۷	کرمانشاه	۴,۱۳
روانسر	۳,۲۲۸	کنگاور	۵,۸۲۹
دالاهو	۲,۶۱۴	گیلانغرب	۲,۵۰۷
سنقر	۱,۶۳۴	هرسین	۱,۵۲۴

در شکل شماره ۲ شهرستان‌های استان کرمانشاه بر اساس شدت فقر و میزان فقر در پنج گروه طبقه‌بندی شده‌اند. کمترین شدت فقر در شهرستان گیلانغرب ۱,۷۹ درصد و بیشترین مقدار در سرپل ذهاب با ۵,۰۸ درصد و سپس در شهرستان‌های پاوه، جوانرود و کرمانشاه مشاهده می‌شود. شهرستان‌های هرسین و سرپل ذهاب نیز به ترتیب کمترین (۱,۱۹ درصد) و بیشترین (۴,۰۶ درصد) تعداد خانوارهای فقیر را دارند.

شکل ۲. پهنه‌بندی شدت فقر (A) و میزان فقر (H) در شهرستان‌های استان کرمانشاه (درصد)

شکل ۳. میزان و شدت فقر کل شهرستان‌های استان کرمانشاه

فقر چندبعدی در مناطق شهری استان کرمانشاه

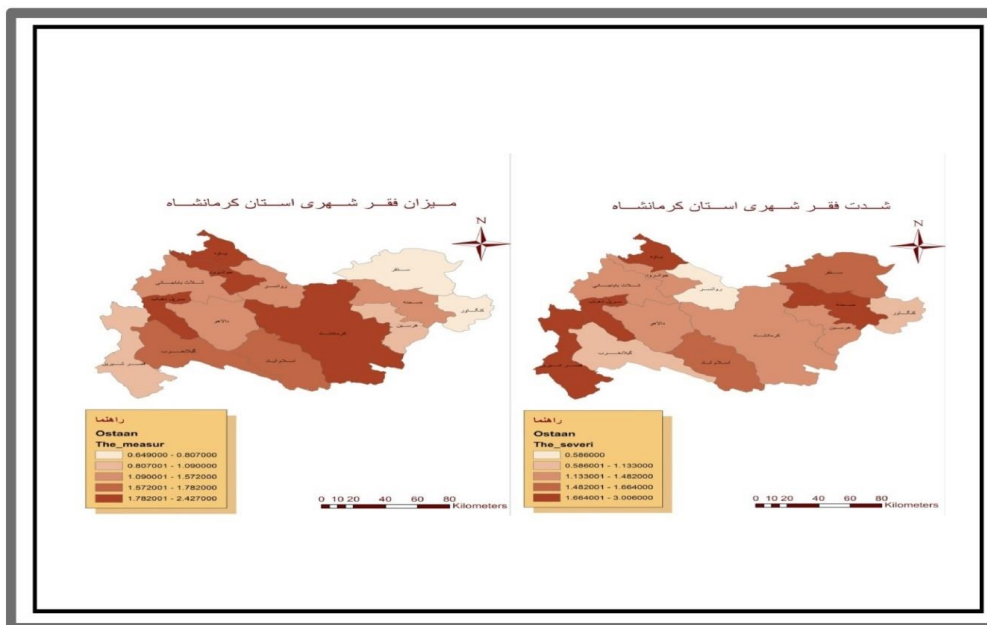
از بررسی میزان MO در مناطق شهری استان کرمانشاه دریافت می‌شود که خانوارهای شهری شهرستان کنگاور در مقایسه با خانوارهای شهری شهرستان‌های دیگر استان، فقر کمتری دارند (۰.۶۲۷). به عبارتی این شهرستان وضع مطلوب‌تری را نسبت به دیگر شهرستان‌های استان داراست. بعدازاین شهرستان، مناطق شهری شهرستان‌های روانسر، سنقر و هرسین شاخص فقر کمتری را دارا می‌باشند؛ از سوی دیگر بیشترین مقدار فقر مربوط به مناطق شهری سرپل ذهاب (۶.۲۷) است و بعدازآن به ترتیب شهرستان‌های پاوه، جوانرود، صحنه و کرمانشاه، بیشترین مقدار فقر را دارند.

جدول ۵. نسبت سرشمار تعدیل‌شده (MO) در مناطق شهری شهرستان‌های استان کرمانشاه

شهرستان	فقر (MO)	شهرستان	فقر (MO)
اسلام‌آباد	۲,۹۵۲	سرپل ذهاب	۶,۲۷
پاوه	۴,۸۰۷	صحنه	۳,۲۰۳
جوانرود	۳,۵۳۸	قصر شیرین	۲,۶۱۳
ثلاث باباجانی	۲,۰۹۸	کرمانشاه	۳,۱۷۵
روانسر	۰,۸۸۱	کنگاور	۰,۶۲۷
دالاهو	۱,۷۷۹	گیلانغرب	۱,۹۱۸
سنقر	۱,۳۴۲	هرسین	۱,۴

مناطق شهری استان بر اساس شدت فقر و تعداد فقیران پهنه‌بندی شده است. نتایج گویای آن است که خانوارهای شهری شهرستان کنگاور کمترین شدت فقر (A) را دارند. بیشترین شدت فقر نیز به ترتیب در شهرستان‌های سرپل ذهاب، قصر شیرین، صحنه و پاوه وجود دارد. بیشترین خانوارهای فقیر (H) مربوط به شهرستان جوانرود و پس از آن به ترتیب شامل پاوه، سرپل ذهاب و کرمانشاه است.

شکل ۴. پهنه‌بندی شدت فقر (A) و میزان فقر (B) در مناطق شهری استان کرمانشاه (درصد)

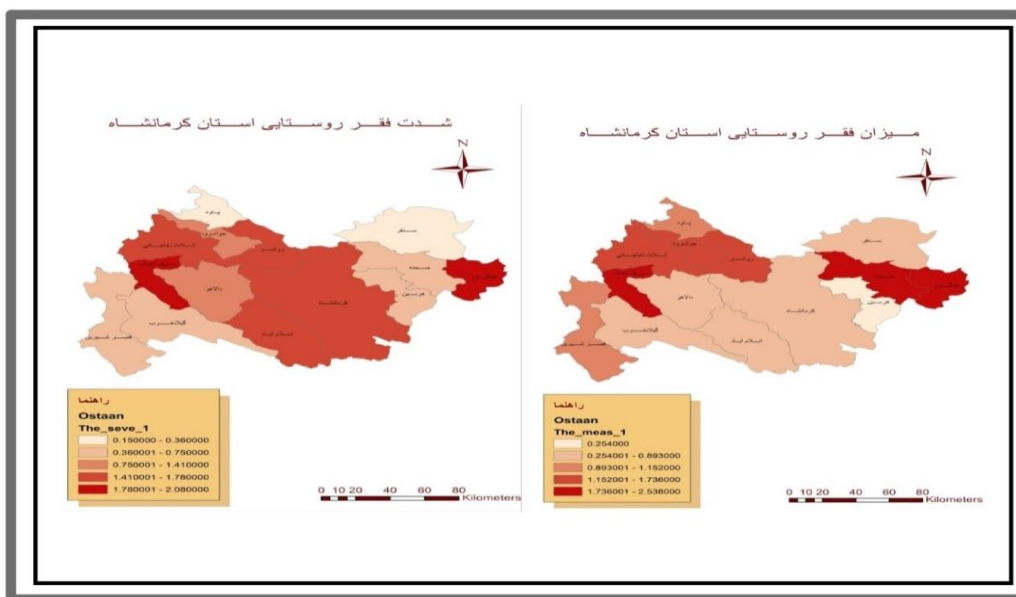
فقر چندبعدی در مناطق روستایی استان کرمانشاه

مقایسه MO مناطق روستایی استان کرمانشاه نشان می‌دهد خانوارهای مناطق روستایی شهرستان‌های هرسین، پاوه و کنگاور کمترین فقر را از نظر تعداد فقیران و شدت محرومیت دارند.

جدول ۶. نسبت سرشمار تعدیل‌شده (MO) در مناطق روستایی شهرستان‌های استان

شهرستان	فقر (MO)	شهرستان	فقر (MO)
اسلام‌آباد غرب	۱,۰۸۴	سرپل ذهاب	۴,۱۱۶
پاوه	۰,۱۷۲	صحنه	۱,۴۱۳
جوانرود	۲,۰۰۶	قصر شیرین	۰,۵۵۴
ثلاث باباجانی	۲,۸۹۹	کرمانشاه	۰,۹۵۵
روانسر	۲,۳۴۷	کنگاور	۰,۲۰۲
دالاهو	۰,۸۳۵	گیلانغرب	۰,۵۸۹
سنقر	۰,۲۹۲	هرسین	۰,۱۲۴

بنابر جدول ۶ خانوارهای مناطق روستایی شهرستان سرپل ذهاب بافاصله بسیار زیاد، محروم‌ترین خانوارهای استان هستند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، نیمی از خانوارهای روستایی این شهرستان فقیرند. همچنین بیشترین شدت فقر نیز بعد از شهرستان سرپل ذهاب، مربوط خانوارهای روستایی شهرستان‌های ثلاث باباجانی و روانسر است.

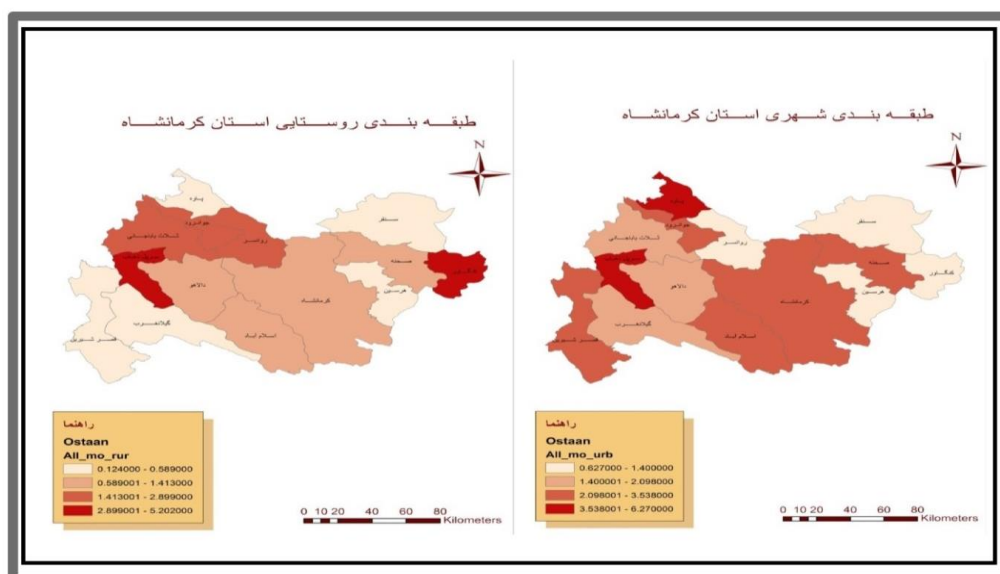

شکل ۵. پهنه‌بندی میزان فقر (H) و شدت فقر (A) در مناطق روستایی استان کرمانشاه

شکل ۵ نتایج پهنه‌بندی مناطق روستایی شهرستان‌های استان را هم از نظر تعداد فقیر و هم از نظر شدت محرومیت نشان می‌دهد. فقیرترین خانوارهای روستایی در شهرستان‌های شمالی استان مشاهده می‌گردند. نتایج پهنه‌بندی فقر چندبعدی گویای آن است که وضعیت مناطق روستایی شهرستان‌های گیلانغرب، هرسین، پاوه، جوانرود و قصر شیرین در مقایسه با وضع روستاهای دیگر شهرستان‌های استان مطلوب‌تر به نظر می‌رسند.

مقایسه مناطق شهری و روستایی استان بر اساس میزان و شدت فقر

مناطق شهری و روستایی استان کرمانشاه بر پایه میزان و شدت فقر به چهار طبقه پهنه‌بندی گردیده، با توجه به شکاف محرومیت موجود بین شهرستان‌های استان بر اساس معرف‌ها، تفکیک شهرستان‌ها به‌راحتی امکان‌پذیر نیست.

شکل ۶. پهنه‌بندی مناطق شهری و روستایی استان بر اساس میزان و شدت فقر (درصد)

با توجه به شکل ۶، مناطق شهری شهرستان‌های روانسر، سنقر، کنگاور و هرسین که کمترین فقر را دارند، در طبقه اول قرار می‌گیرند. شهرستان‌های گیلانغرب و دالاهو و ثلاث باباجانی در طبقه دوم و کرمانشاه و اسلام‌آباد و جوانرود و صحنه در طبقه سوم و مابقی در طبقه چهارم جای می‌گیرند. همچنین روستاهای شهرستان‌های قصر شیرین، گیلانغرب، هرسین، سنقر و پاوه در طبقه اول و در طبقه دوم روستاهای شهرستان‌های کرمانشاه، اسلام‌آباد و دالاهو و صحنه قرار می‌گیرند. روستاهای شهرستان‌های روانسر و جوانرود و ثلاث باباجانی در طبقه سوم و سرپل ذهاب و کنگاور در طبقه چهارم می‌باشند. بنابراین مناطق شهری شهرستان سرپل ذهاب از نظر تعداد فقیران و میانگین محرومیت این فقیران، با اختلافی زیاد با شهرستان‌های دیگر استان بیشترین فقر را دارا می‌باشند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله ابتدا به معرفی فقر قابلیت‌ی و تفاوت آن با فقر درآمدی پرداخته شد و دلایل برتری ارزیابی فقر، با استفاده از دیدگاه فقر چندبعدی بیان گردید. سپس میزان و شدت فقر در نقاط شهری و روستایی و کل استان با توجه به معیارهای روش آکایر و فوستر بررسی شد. طبق نتایج میزان فقر در استان کرمانشاه برابر با ۲,۷۷ درصد است. همچنین شاخص فقر چندبعدی در مناطق شهری بیش از دو برابر مناطق روستایی است. این شاخص برای کل استان برابر با ۳,۹۳ است. در مرحله بعد وضعیت مناطق شهری و روستایی استان برحسب معیارهای روش آکایر و فوستر در سه بعد آموزش، سلامتی و استاندارد زندگی بررسی گردید. مشخص گردید که بیشترین محرومیت خانوارهای استان در معیارهای وضع تحصیل فرزندان، سرانه اتاق و نوع اسکلت واحد مسکونی است.

در مرحله بعد نسبت سرشمار تعدیل‌شده (حاصل ضرب میزان فقر در شدت فقر)، بر اساس نتایج کمترین و بیشترین مقدار این شاخص به ترتیب مربوط به شهرستان سرپل ذهاب است. بعد از شهرستان هرسین، شهرستان‌های سنقر، دالاهو، گیلانغرب در مقایسه با شهرستان‌های دیگر وضع مطلوب‌تری دارند. برعکس بعد از شهرستان سرپل ذهاب به ترتیب در شهرستان‌های کنگاور، جوانرود، ثلاث باباجانی و صحنه، فقر چندبعدی گستردگی بیشتری دارد. سپس این ارقام برای درک بهتر صورت نقشه و نمودار به نمایش درآمد.

سپس فقر چندبعدی در مناطق شهری استان کرمانشاه بررسی شد. طبق بررسی‌ها، خانوارهای شهری شهرستان کنگاور در مقایسه با خانوارهای شهرستان‌های دیگر استان، فقر کمتری دارند (۰,۶۲۷). بعد از این شهرستان، مناطق شهری شهرستان‌های روانسر، سنقر و هرسین شاخص فقر کمتری را دارا می‌باشند، از سوی دیگر بیشترین مقدار فقر مربوط به مناطق شهری سرپل ذهاب (۶,۲۷) است. در مرحله بعد با توجه به میزان و شدت فقر مناطق شهری، شهرستان‌های مختلف استان پهنه‌بندی گردید. نتایج گویای آن است که خانوارهای شهری شهرستان کنگاور کمترین شدت فقر (A) را دارند. همچنین بیشترین شدت فقر نیز به ترتیب در شهرستان‌های سرپل ذهاب، قصر شیرین، صحنه و پاوه وجود دارد. بیشترین خانوارهای فقیر (H) مربوط به شهرستان جوانرود و پس از آن به ترتیب شامل پاوه، سرپل ذهاب و کرمانشاه است.

در مرحله بعد نسبت سرشمار تعدیل‌شده در مناطق روستایی استان کرمانشاه بررسی شد. بنا بر نتایج به‌دست‌آمده خانوارهای مناطق روستایی شهرستان سرپل ذهاب بافاصله‌ی بسیار زیاد، محروم‌ترین خانوارهای استان هستند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، نیمی از خانوارهای روستایی این شهرستان فقیرند. همچنین بیشترین شدت فقر نیز بعد از شهرستان سرپل ذهاب، مربوط به خانوارهای روستایی شهرستان‌های ثلاث باباجانی و روانسر است.

در پایان مناطق شهری و روستایی شهرستان‌های استان کرمانشاه بر اساس میزان و شدت فقر با یکدیگر مقایسه شد. بر اساس نتایج مناطق شهری شهرستان‌های روانسر، سنقر، کنگاور و هرسین که کمترین فقر را دارند، در طبقه اول قرار می‌گیرند. شهرستان‌های گیلانغرب و دالاهو و ثلاث باباجانی در طبقه دوم و کرمانشاه و اسلام‌آباد و جوانرود و صحنه در طبقه سوم و مابقی در طبقه چهارم جای می‌گیرند. همچنین روستاهای شهرستان‌های قصر شیرین، گیلانغرب، هرسین، سنقر و پاوه در طبقه اول و در طبقه دوم روستاهای شهرستان‌های کرمانشاه، اسلام‌آباد و دالاهو و صحنه قرار می‌گیرند، روستاهای شهرستان‌های روانسر و جوانرود و ثلاث باباجانی در طبقه سوم و سرپل ذهاب و کنگاور در طبقه چهارم می‌باشند.

منابع

- افتخاریان، پونه؛ سلیمی فر، مصطفی (۱۳۹۳). بررسی وضعیت فقر در مناطق شهری استان کرمان و مقایسه آن با کل کشور، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، سال ۱۴، شماره ۳.
- جواهری پور، مهرداد (۱۳۸۱). چالش جهانی فقر شهری، مجله رفاه اجتماعی، سال ۲، شماره ۶.
- جواهری پور، مهرداد (۱۳۸۳). سیاست اجتماعی و فقر از برنامه‌های تعدیل ساختاری تا راهبردهای کاهش فقر. مجله رفاه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۱۳.
- جواهری، حسن؛ حاتمی نژاد، حسین؛ زیاری، کرامت اله؛ پور احمد، احمد؛ (۱۳۹۳). رویکرد فازی و پهنه بندی فقر چندبعدی در فضاهای شهری (نمونه موردی: شهر کامیاران)، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، دوره ۴، شماره ۱۳.
- حاتمی نژاد، حسین، هراثینی، مصطفی، علیزاده، پریا. (۱۳۹۷). تحلیلی بر توزیع خدمات فرهنگی در شهرستان‌های استان قزوین. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه ای، ۸(۳۰)، ۶۷-۷۶.
- حسنوند، داریوش؛ نادمی، یونس؛ (۱۳۹۶). اثرات توسعه‌ی مالی بر کاهش فقر در ایران، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، دوره ۵۲، شماره ۱.
- خاندوزی، سیداحسان؛ شهسواری، سجاده؛ علم خواه، عبدالله؛ (۱۳۹۵). ارزیابی سیاست‌های فقرزدایی در پنج برنامه توسعه جمهوری اسلامی ایران. مجله راهبرد توسعه، شماره ۴۶.
- خدادادکاشی، فرهاد، شهیکئی تاش، محمدنبی، (۱۳۹۱). سنجش شدت فقر در خانوارهای روستایی و مقایسه آن با خانوارهای شهری در ایران. مجله روستا و توسعه. دوره ۱۵، شماره ۳.
- خسروی نژاد، علی اکبر (۱۳۹۱). برآورد فقر و شاخص‌های فقر در مناطق شهری و روستایی. مجله مدل سازی اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲.
- خلج، سکینه؛ یوسفی، علی (۱۳۹۳). پهنه بندی توزیع و شدت فقر چند بعدی در مناطق شهری و روستایی ایران. برنامه ریزی و آمایش فضا دوره ۱۸، شماره ۴
- دربان آستانه علیرضا، هراثینی مصطفی (۱۳۹۸)، تحلیل فضایی تاب آوری اجتماعی، اقتصادی اجتماعات محلی در برابر زلزله (مطالعه موردی: بخش آفتاب-شهرستان تهران). جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۲۳، شماره ۶۸؛ صص ۹۱ - ۱۱۱.
- راغفر، حسین، محمد فرد، زهرا؛ سنگری مهدب، کبری (۱۳۹۲). اندازه گیری فقر چند بعدی در شهر تهران، مجله پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، سال ۱۳، شماره ۲.
- راغفر، حسین؛ ابراهیمی، زهرا. (۱۳۸۶). فقر در ایران طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۶۸. رفاه اجتماعی. دوره ۶، شماره ۲۴.
- راغفر، حسین؛ اسفندیارپور، مهدیه؛ (۱۳۹۴). اندازه گیری فقر چندبعدی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۸۸ (با استفاده از روش آلکایر فوستر). فصلنامه راهبرد اقتصادی، شماره ۱۳.
- راغفر، حسین؛ باباپور، میترا؛ یزدان پناه، محدثه؛ (۱۳۹۴). بررسی رابطه رشد اقتصادی با فقر و نابرابری در ایران طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه. فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، دوره ۴، شماره ۱۶.
- روستایی، شهریور؛ احدنژاد روشتی، محسن؛ اصغری زمانی، اکبر، زنگنه، علیرضا. (۱۳۹۱). توزیع فضایی فقر شهری در شهر کرمانشاه. رفاه اجتماعی. دوره ۱۲، شماره ۴۵.
- زاهدی اصل، محمد؛ بساطیان، سیدمحمد (۱۳۹۰). مسائل و مشکلات فقر در ایران. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۷.
- سیف اله، مراد ملکی، شهریور، مجتبی (۱۳۹۴). مفهوم شناسی و ارزیابی «فقر اقتصادی» به عنوان زمینه ساز تهدید امنیت اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، مجله آفاق امنیت، دوره ۸، شماره ۲۷.
- علیزاده، هانیه؛ خانلو، نسیم؛ (۱۳۹۴). تحلیل نقش حاشیه نشینی در توسعه پایدار شهری (نمونه موردی: شهر پاکدشت). اولین کنفرانس بین المللی انسان، معماری، عمران و شهر، تبریز
- عبداللهی، علی اصغر؛ قاسمی، مسلم؛ شیخ علی پور، بهزاد؛ (۱۳۹۵). تحلیل توزیع فضایی فقر در نواحی شهری با استفاده از تکنیک Morris؛ (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان کرمان)، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، دوره ۳، شماره ۹

- عسکری، محمد مهدی؛ غفورزاده، حسین؛ (۱۳۹۳). تحلیل مقایسه ای شاخص فقر چندبعدی در اسلام و اقتصاد متعارف، فصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی، سال ۶، شماره ۳
- کرمی، محمد؛ سرخ کمال، کبری؛ شهاب الملک، جعفر؛ ملک محمودی، حمید؛ (۱۳۹۲). تحلیل سلسله مراتب شهری استان کرمانشاه در طی شش دوره سرشماری (۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵). مجله آمایش محیط، دوره ۶، شماره ۲۲.
- لطفی، صدیقه؛ باباخانزاده، ادريس؛ (۱۳۹۱). بررسی سلسله مراتب شهری و پدیده نخست شهری در استان کرمانشاه در طی سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵. مجله برنامه ریزی فضایی، شماره ۷.
- متوسلی، محمود؛ آقابائی رضا. (۱۳۸۶). استفاده از رویکرد فقر قابلیت در تحلیل اثربخشی سیاستهای مبارزه با فقر در ایران طی سالهای پس از انقلاب. فصلنامه برنامه ریزی و بودجه. دوره ۱۲، شماره ۴.
- محمدپورزندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، سیدمحمسن (۱۳۹۴). جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، دوره ۳، شماره ۱۰.
- محمودی، ابوالفضل (۱۳۹۲). برآورد خط فقر نسبی در مناطق شهری ایران کاربرد داده‌های پانل در سیستم مخارج خطی. مجله پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی. سال ۴، شماره ۱۳.
- محمودی، وحید؛ صمیمی فر سیدقاسم (۱۳۸۴). فقر قابلیت. مجله رفاه اجتماعی. سال ۴، شماره ۱۷.
- نصرت آبادی، مهدی؛ چرخلو اسماعیل؛ حلوائی پور، زهره؛ (۱۳۹۵). فقر چند بعدی خانوارهای دارای کودک در استان کرمان با بکارگیری رویکرد نسبی: ۱۳۹۲-۱۳۶۳. مجله توسعه اجتماعی. دوره ۱۱، شماره ۱.
- یوسفی، علی؛ مهدیان، شکيبا؛ خلج، سکینه؛ (۱۳۹۴). شناسایی عوامل تعیین کننده ی فقر چندبعدی در مناطق روستایی ایران، فصلنامه پژوهش های روستایی، شماره ۲۴.
- Alkire, S. (2008). Choosing Dimensions: The Capability Approach and Multidimensional Poverty.
- Alkire, S., & Foster, J. (2008). Counting and Multidimensional Poverty Measurement. OPHI. Retrieved from <https://ideas.repec.org/cgi-bin/htsearch?cmd=Search!&db=&de=&dt=range&fmt=long&m=all&np=4&ps=50&q=multi+dimensional+poverty&s=R&sy=1&ul=&wf=4BFF\http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/ophiwp/OPHIWP007.pdf>
- Baker, J., & Schuler, N. (2004). *Analyzing urban poverty: A summary of methods and approaches*. World Bank Policy Research. <https://doi.org/10.1177/0956247808096115>
- Betti, G., Cheli, B., Lemmi, A., & Verma, V. (2006). Fuzzy Set Approach to Multidimensional Poverty Measurement. In *Springer* (Vol. 67, pp. 115–137). <https://doi.org/10.1007/978-0-387-34251-1>
- Bossert, W., Chakravarty, S. R., & D'Ambrosio, C. (2013). Multidimensional Poverty and Material Deprivation with Discrete Data. *Review of Income and Wealth*, 59(1), 29–43. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.2012.00519.x>
- Deutsch, J., & Silber, J. (2005). Measuring multidimensional poverty: An empirical comparison of various approaches. *Review of Income and Wealth*, 51(1), 145–174. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.2005.00148.x>
- Fotros, M. H., & Ghudsi, S. (2014). Alkire and Foster's method for measuring multidimensional poverty. *Economic Journal*, 4(11), 77–92.
- Salazar, Roberto Carlos Angulo; Díaz, Beatriz Yadira; Pinzón, R. P. (2013). *A Counting Multidimensional Poverty Index in Public Policy Context: the case of Colombia*. OPHI Working Paper 62. Retrieved from <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp-62.pdf>
- Waglé, U. R. (2008). Multidimensional poverty: An alternative measurement approach for the United States? *Social Science Research*, 37(2), 559–580. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2007.06.013>